

Výklad na právo země České.

I.

§. 1. Právo zemské České jest dávno nalezeno, ještě ot pohanství, a najvíce od Přemysla oráče, a ot těch pánov, kteříž jsú té chvíle byli. A toho jest jistý důvod: neb mnoho obyčejov pohanských v něm jest držáno, jakožto očista železem horácím, aneb uvržení na vodu. A ten obyčej stál bez přietrži až do ciesaře Karla a do kněze arcibiskupa Arnošta prvního Pražského; ten jest ciesař, s plnú radú arcibiskupa i všech pánov a zeman, ten obyčej zrušil, že žaloby mají v sobě jedno tři škody mieti, a nic více, a pohnaný samú přísahú jmá otbyti pívoda; ale ještě to drží úřad se zmatkem. (Ta přísaha má býti podle řádu a zpósoby žalob, jakž se dole píše.)

§. 2. To zemské právo, tak jakž jest pod Českú korunú, na tré se dělí: jedno jest, ješto upřiemo na královu stolicí hledí, jímžto jest král ot pánov zdávna nadán, kn polepšení jeho dostojenství; to jest súd dvorský, ježto také své úředníky a dsky má; o němžto tuto psáti nechci, neb o to nejsem tázán; a ten úřad se dělí ot zemského svobodného súdu, neb jinak k tomu súdu lidí pohnie, a jinak k svobodnému, i jiní jsú obyčeji.

§. 3. Panským také povoleniem města, klášteri i rozliční služebníci jsú rozličně ot súdu zemského vyňati, o němž o všem tuto mlčím.

§. 4. Druhé právo jest duchovníe, v němž způsob právy duchovními pod moei arcibiskupová jde; o němž tuto také mlčeti chci.

§. 5. (*O zemském právu.*) Ale o třetiém, totiž o zemském právu svobodném, tuto chci psáti, že jest to právo v svém ustavení tak bylo i býti má svobodné, že ižádný člověk, počnúc ot krále až do tkáčete, kromě napřed psaných, nemohl se toho práva vydřieti neb zniknutí pro ižádnú věc, a najvíce pro dědinu svobodnú každý mohl připraven býti právem před pány, a na jich súdu a nálezu dosti jmieti, tolik jedno vynmúce svobodství královo; a to svobodství úřad Pražský vplně vie, v čem a kterak má právo veda, králi na kom uvěřiti. A proto slove právo svobodné; neb ty časy dřevnie nález panský moc měl proti člověku každému, a byl držán; a ktož proti práva obyčejí otbřeje neb othánie právo, kdokoli to učinil, toho sú páni mstili velmi skutečně; ale tyto časy mstie jedno řečí, a skutci jsú mrtví. Dřevnie časy, ktož před úřadem slovem neb řečí zavinil, ihned u věži vsazen byl; a ktož svú braň obnažil, ruka jemu byla utata; ktož ranil neb skutkem udeřil, hlava jemu na prahu, kdež právo bylo, ihned stiata. A to ten dobrý ciesař Karel své časy věrně do smrti vedl. Proto bylo právo svobodné, neb jeho ruka svobodná bránila; ale již jest robotné, neb právo vedúc, náklady činie, pomoci a obrany ot práva nemají; buď toho žel bohu a dobrým lidem.

§. 6. (*O vedení práva.*) Na tom právu svobodném o každú věc, buď o dědinu, o dluh, o škodu, nepřízeň, mord, násilé, podávenie, únos, neb očkoli, každý člověk jmá dosti jmieti, jiných všech věcí neb pomst nechaje, pod pokutú cti, věry a vyhnání z země za zhůběi a za zloděje zemského, a pod ztracením svého statku všeho i nápadu, jakožto panský obecný nález svědčí a ve dskách zemských popsán jest. Ale po hřiechu již mnozí práva nechavše, jinak svú vůli vedú. Proč to? jedno, že vina pomsty nejma; a kdež vina lehce sejde, tu ráda vůle zlá panuje, nad nížby vždy pomsta měla býti.

§. 7. (*Kde práva hledati?*) Ktož pak chce svého dobytí právem tím svobodným zemským a z panského počestného řádu nevyjíti, ten má takto učiniti: O každú věc neb nehodu, což se jemu ot jeho protivníka děje, jde v Praze v ten dvór, kdež dsky zemské a stolice úředníkov Pražských jsú, a tu písaře nalezne, jenž ty věci potřebné jedná, a také starostu komorníchieho, jenžto je jakožto posly všie země vydává. A tu podle jich rady k své potřebě, jakž tvá pravda záleží, žádaj komorníka na pónon. Ten hned bude dán;

a ty pónon vlož ve dsky k roku, kterýž tobě písař povie. A pak na ten rok stój a učij tak, jakž budeš naučen, řečníka sobě do-buda. A bude-liš rok tvého svědčenie jalový, to jest kromě rokóv, na nichž žaloby prochodie; ale podle naučenie rok sobě opraviš k těm rokóm, v nichž žaloby jdú. A tu pak na ty roky kaž ot sebe žalovati, jakž tvá pře záleží. Ale že podle příčiny mnohých vin mnoho jest žalob jiných a jiných, a také pónonové rozliční, to chci ihned, počna ot pónonu do svědčenie, a ot svědčenie do žaloby, a ot žaloby do pře ztracenie aneb do přísahy, pořad psáti, podle mého malého smysla, což sem o tom slyšal, vídal a svú rukú psal; a prosím, by mi bylo tolik věreno, dokudž naučenie lepšího nebude.

§. 8. (*O pónonech.*) Jsú rozliční pónonové: Někteří z dědin dědických, druzí z zástavných, nebo z věn, jiní z rozličných násilí, jakožto z mordu, z výboje, z podávenie panenského neb vdovíeho, z únosu, ze zlata ukradenie, z kobylého pole, z velikého dluhu neb z základu, i z jiných věcí, ježto jdú k dědictví neb k poslúpenství. A ti všickni pónoni jdú trojím pónonem, ale jinak a jinak, jakož dole psáno bude; kromě žen vdov, jimžto právo z milosti panské jest dáno, aby jedniem pónonem z své zástavy věnné mohly pohoniti k svým dskám, ač ve dskách mají; pakliby měly sstúpeniem před lidmi svatebními, tehda také musie trojím pónonem pohoniti; neb opět, ačby stav svóv vdoví proměnila která, a muži vložila ve dsky, tehda musí muž pohoniti pónonem trojím. A ten každý trojí pónon nemá potřeby, by byl osvědčován podsudiemu anebo komorníci druhu, neb jiného svědectvie potřebuje. A kterak se tí třie pónonové konati mají, to starosta komorníci má věděti, v kterých nedělích, aneb ku kterým rokóm. Toho se jedno vystřieci, aby ižádný z těch tří pónonóv pónon neměl méně k svědčeni dvú nedělí a výše šesti. A tak ot suchých dní do suchých dní úplně jmají třie zbhůti pónonové; a pak, kterak který jde, neb jiti má pónon, slyš dole.

§. 9. (*Pónon o dědictvie.*) Najprvé o dědictvie ot předkóv příslé, buďto poslúpenstvím neb kúpením aneb jinak kterakkoli příšlým, pónon má troj jiti, ktožby toho byl zbaven bezpravně. Prvý rok položití na dvé nedělí k svědčeni; a když ten rok mine a bude dokonán, jakž právo, pak druhý vloží, a též dokoná, a třetí vždy na suché dni potom přistie. A tu pak, ač páni súd osadie, má žaloba jiti. Ale pohnaný v těch třech pónonech nenie dlužen státi, než na posledniem, tu kdež má dáti odpověď žalobě; lečby, maje co činiti, poručníky své sobě zjednal a zdělal na prvý neb na druhý rok svědčenie, tíť mohú miesto pohnaného odpoviedati na zisk i na ztrátu.

§. 10. (*Pónon o zástavy.*) Ale o zástavách též trojí pónon, týmž bhem, kromě věn ženských, o něž též, jakož sem psal napřed.

§. 11. (*Žaloby k pohanóm.*) K takým pohanóm jsú právem žaloby zjednaný tak, jakž každého pravda záleži: onoho po otcí nedielném, onoho po bratru, onoho po dedu, onoho po spoločníku, onoho po dáni, onoho po kúpení, onoho po králi, že jemu ty dediny dal i dáti mohl, obdržav plným právem po smrti takého a takého; a tak o vše spravdnosti, jakož kto k čemu neb kterým dedinám právo jmá. A pak po žalobách u právě běží panský nález, jenž jmá konečně bez ďalšieho otvolanie držán býti a úradem po jich právu dáni pomocen konečně. To jest o dědictvie; ale o kúpené dediny pohnaný jmá po žalobě hned zástupce neb zpravce své, ač které jmá, jmenovati, a k těm má rok jmieti k sehnání na prvnie suché dni před pány komorníkem, a těch jmá požiti podle svých desk.

§. 12. (*Pohon o hlavu a únos.*) Ale k těmto pohanóm také trojím, o mord, o únos, o podávenie panen neb vdov, jdú při pohaníech jiná ohrazenie neb odpovědi. Najprvé o hlavu nebo o mord, když se ot koho stane čiemu otcí, bratru, neb strýci, neb stryjčenci, neb jinému po meči přáteli. Když se mord stane, jest potřeba, aby ihned utekl se k úřadu a ku purkrabí Pražskému, obžalovati toho skutku, a ot úřada komorníka prositi na ohledanie toho mordu, kdy se stal, a kterými ranami, a může-li rácho krvavé jmieti, to okazati. A též o únos komorník má slyšeti susedy, kde panna neb vdova byla, byl-li úp, nebo křik, nebo které dobývanie z tvrze, neb z chalupy, neb na cestě svobodné. A to když komorník obě sezná, tehda teprv potom pohon jmá jiti trojí, jakož právo. A když přijde svědčenie, tehda rácho krvavé okazati před úradem, a s ním se třikrát opovědiati, ráno, v poledne a k večeru; a ta opověd má býti i před úradem, i před Pražským purkrabí; a to pówod činiti má tři dni pořad, a vždy tak. Ale o únos má ta paní unesená postavena býti před úradem, a jejie vyznání znamenáno ot písarfe, a má hned od sídu panského dána být k svatému Jiří abbatyši, a tu má chována býti do panského sídu; a má ji abbatyše tak chovati, aby s ní žádný mluvíti nemohl s žádné strany. A když súd přijde, a paní sedú na súd: tu má ta paní státi a z svého násilě žalovati po řečniku, a říeci, že jest to jejie slovo, nález pak na panské milosti. O hlavu a o mord, též jedno krvavé rácho ukazati přede pány, aneb svědectvie komorníče.

§. 13. (*O sirotku řád.*) Pak-li jest sirotek, let nemaje: tehda přítel po meči má ot sirotka před pány štít vzieti, a též vésti, jestli třeba, pána v potaz vezma, klímem předce v klín udeře, jakož ten pán naučí. Pak nález, pomsta i dówod má státi na panské vóli. (A tu se bojím psáti přes jich vóli.) O podávenie týž běh: jedno povyk dovesti; a žaluje-li ona na svého násilníka, má jemu hlavu stieti. Pakli otec žaluje pro dceru, tehda oběma hlavu setuí,

když ona se sezná, že jest to učinil s jejie vóli. (Ale to jest staré právo; mohú páni jinak naleztí.)

§. 14. (*O ssutí dědictvie.*) Pak o ssutie jest čas, rok a den zemský dán každému, ktož své dědictvie ssutí má. A jiný nemóž ssutí, jedno strýc, bratr, stryjčenec, neb syn dielný, aneb otec dielný, ale jiný nic. Pakliby otec prodal dědictvie poslúpné, a do roka umřel, a panna dědička ostala, a žádala by své dědictvie vyplatiti: tak s ssutiem móže jiti. I jest právo o ssutie troj pówon; a když prvě bude svědčenie, tehda má pówod penieze čistě mieti hotové, a ty před úradem okazati; a žádá-li pohnaný ohledanie a čtenie jich, má se státi. Bude-li v nich co zlého nalezeno, a summy podle desk nedá: tehda pówod ztratí penieze i dedinu; penieze k úřadu a dedinu ku pohnanému. Pakli žádati bude pówod, mají penieze u desk položení býti; a také žádá-li úrad po vysvědčení prvém položení peněz pro svůj zisk, mají položení býti do prošcie žaloby přede pány. A nebude-li pohnaný přede pány cht'eti svých peněz vzieti, a dedin pówodovi sstúpiti: tehda úrad má penieze mieti a dediny pówod. Ztratí také pówod penieze na ohrazenie práva, na opovědi, na počtu. V tom se vystřieci má, aby i peněz i dedin neztratil. Ale pohnaný také ztratí dediny bez peněz, nechťením vzieti peněz, opovědi, ohrazeniem práva a nestáním; ale vždy peniezi mají při úřadu ostati a dediny při pówodu.

§. 15. (*Pohon o zlato a kobylé pole.*) O zlato, o kobylé pole, vše pówon troj, jako o dediny; a svědomie vésti, jakžto o dediny, s očistú.

§. 16. (*Pohon o dluh a základ.*) Pak o dluh a o základ jsú jiní pówonové. Nebo jest-li dluh nebo základ nad deset kop, buď věnný buď pojčený, vždy troj pówon, a svědkův třeba sedmi zachovalých lidí, a většie strana má jich býti z toho kraje, na kterúž dedinu pówod zří s očistú, a má veden býti v takýchž nedělách jako o dediny. Pakli o deset hřiven bez lota, tehda jeden pówon a třie svědci s očistú; kromě ačby pówod byl měštěním králův, a žaloval ze stravy, neb krámné věci co dotekl, tu jest svědkův netřeba, než samé ot pohnaného přísahy.

§. 17. (*Pohon o dluhu s listem.*) Opět, bylliby list na dluh: tehda obeslati ku Pražskému purkrabí, ať právo jde jako o pečť. Neb se přizná, a plů; neb bude proti pečťi mluvíti, a veď svědky usedlé lidi zachovalé před kříž, a tu přísahú třie z nich k němu, dva volená na kříži, a dva očistta. A nemajíť vše vládyky býti, ale lidé usedlí a dobře zachovalí, jiztoby měli na dedinách svobodných. Ale o dedinu mají býti svědci vládyky usedlé, bez příroka zlych věcí, a nenájemní.

§. 18. (*Póhon o škody.*) Ale o škody, jež jsú rozličné, a budto jakž takž, jest jeden póhon ke čtyřem nedělem najméně a k šesti najvíce. A móž ten póhon jíti i k rokóm malým neb velikým a mezi roky. A o škody, o sto hřiven nebo výše, sami páni súdie. A ty škody, když o ně póhon jde, mají býti osvědčovány, tociž opověděny komornič druhu a podsudku prvě žalob. Ale o škody jsú žaloby rozličné, jakož dole bude psáno, proto že jsú škody rozličné, jedny z účinka, druhé z příjmu, třetie z kázanie, a čtvrté o požár nebo o pařez, o vdanie ku Pražskému purkrabí a o obřeb; a titot póhonové poslední již tyto časy nejdu.

§. 19. (*Žaloba o hlavu.*) O hlavu takto jest žaloba: „Petr z Vřeščan žaluje na Jana z Trnové, že jemu zabil otce jeho Petra z Klení na mierné cestě bezpravně, a prosí práva.“ Ale o přihlavením dluhu, jenž jest také troj póhon, tak jest žaloba, že „Petr z Brus žaluje na Jana z Lan, že když zabil otce jeho Jana z Luk, při hlavě jeho vzal jemu pět set hřiven stříbra; přie-liť, proší práva.“

§. 20. (*Žaloba z podávenie.*) „Machna z Tuřieho žaluje na Havla z Tyter, že potkav ji na mierné cestě, poranil ji svým pyjem v její kep bezpravně, a toho má dobré svědomie; neb jest přivolala lidi tu, kdež se jí hanba stala. Svědčí A. B. C. etc.“ A pohnaný o svú věc také svědky vede.

§. 21. (*Žaloba o dědiny bez desk.*) Jsú-li dědiny dědické, a desk k nim nemá, tehda takto: „Jan z Luk žaluje na Petra z Brus, že se uvázal bezpravně i drží dědinu jeho poslúpnú v Tuřiem, dvór poplužní s tvrzí, dědinú, lukami, lesy, potoky, rybníky, štěpnicemi, s tú se vši zvolí, což k tomu příslušie; k niežto dědině má lepší právo, nežli on, po Paškovi otci svém z Trnové někdy řečeném po nedielném, a má na to svědky podobné, a prosí práva.“

§. 22. (*Žaloby o dědiny dskami.*) Pakli jsú dsky, že děd neb otec kúpil, a ti byli nedielní, tehda má říci: „Petr z Bluk žaluje na Jana z Konic, že se uvázal bezpravně a drží jeho dědinu v Bluku, tvrz, dvór poplužní etc. (tu jmenuj, jako dřieve), k niežto dědině má lepší právo, nežli on, po svém otci po nedielném, a toho se táhne na dsky zemské, a prosí práva.“ Též po dědu, strýci, bratru, po společníku každém, kteříž jsú dskami ve spolek zapsáni. Též o všecky dědiny, budto o kobyly pole, budto jiná kteráž kolivěk dědina otjata bez práva.

§. 23. (*Žaloba o zástavu věnní.*) „Kateřina ze Mžan žaluje na Jíru z Roztok, že se uvázal bezpravně a drží dědinu její věnnú zástavnú v Roztokách, dvór poplužní s tvrzí, etc. (tu opět jmenuj to, což jest), na němžto má sto hřiven stříbra věna svého,

jež ji to stříbro věnoval muž její Jan z Roztok někdy řečený, když zaň vdána a on ji sobě ženu pojímal. Dokládá se desk zemských, anebo (ač desk nemá), ale má na to dobré lidi.“

§. 24. (*Žaloba o zástavu věnní bez desk.*) Pak po této nebo po prvě žalobě, kdež desk není a svědci jdú, má jich sedm býti vládyk nenájemných, čistých ot nárokóv a usedlých ot dědin, většie strana z toho kraje, kdež ty dědiny ležie, a otjinud menšie. A ti mají ot póvoda po suchých dnech ve dvú neděli ve dsky vložení býti, a na prvě roky v primě v kaple opovědieni a postavení, i v kaplu s ohrazením práva uvedeni býti. A třie z nich volení ot pohnaného ku přísaze, podle vdovy, a ona napřed, a oni po nie vždy se zmatkem, přísahati budú na kříži. Ale o poslúpenství jdú svědci proti svědkóm, vše se zmatkem; a ktož změte, ten ztratí, a druhý zistě. Pakli oboji projdú, tehda niktož v ničemž není; a více o tu věc pohoniti nemóže. Pakli bude žaloba ke dskám, tehda na pániech leží podle žaloby a desk, že páni naleznú, co se jim zdá podle práva zemského.

§. 25. (*Žaloby ze škod, z účinku a z kázanie.*) Pak po těch žalobách jiné jsú žaloby ze škod, a ty jsú pro rozličné příčiny také rozličny: Jedny jsú z účinka, druhé z příjma, a třetie z kázanie; a ty všecky s jich příčinami dole stojí.

§. 26. (*Žaloba z účinka.*) Takto jest žaloba z účinka: „Radún z Týnce žaluje na Petra z Brusóv, že jemu učinil škodu svú mocí bezpravně na jeho dědině v Brusiech, když se tu přihodil, měl jemu dáti penieze jmenovité podlé úmluvy přátelské, i nedal, a proto jest škodu vzal na rozličných nákladech, na hotových peniezech, na rozličných stříberných kleuotiech, za sto hřiven stříbra. Po tej škodě póvod, Jan ze Ptice, Petr ze Smrdova, aneb sám; mluví-li co proti tomu, proší práva.“